

שמעתא עמיקתא

גליון מיוחד | בראשית | תשפ"ד | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

משיעורי

הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

הזעקת רופא או אנשי הצלה

במקום סכנה או אפילו ספק סכנה מותר להזעיק רופא או אנשי הצלה אף ע"י מלאכה, ומותר לטלפן או לנסוע אליו במכונית כדי לקרוא לו אל החולה שיש בו סכנה או לבקש ממנו הוראות טיפול. ומותר לעשות כן אפילו כאשר אין בטוח שהרופא נמצא באותו מקום. [נרד"ק (סי' שכט אות יב) ומשנה הלכות (ח"ד סי' ט). ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון שכ"יא].

לצמצם בדבור בטלפון

המדבר בטלפון לצורך חולה שיש בו סכנה אינו חייב לצמצם במילים ולשקול בכל מילה אם יש בה צורך, אלא יאמר כדרכו כל מה שנחוץ לומר בענין החולה. [נשי"כ (פ"ב אות מא)].

ניתוק השיחה

בגמר השיחה אסור לעשות כל פעולה לניתוק השיחה, כגון להחזיר את השפופרת לעריסתה או לבסיסו, וכן לא ילחץ על הלחצן המנתק את השיחה, אלא אם כן יש חשש שיצטרך לאותו קו הטלפון כדי לקבל בשבת זו שיחה נוספת לצורך פיקוח נפש (ופעמים) שאנשי הצלה אינם מוצאים את מקום החולה ומתקשרים לטלפון שהתקשרו ממנו ע"מ לאתר המקום שבו החולה נמצא). [נשי"כ (פ"ב אותיות מב-מג)].

רופא שאינו שומר תורה ומצוות

מותר לפנות לרופא שאינו שומר שבת, גם אם יש רופא שומר שבת במקום אלא שהוא פחות מומחה, אפילו אם ידוע שהרופא שאינו שומר שבת יחלל את השבת ללא כל צורך.

[הגרשז"א זצ"ל (ששי"כ פ"ב אות מה)].

ליווי החולה

חולה שיש בו סכנה מותר ללוותו למקום קבלת טיפול דחוף כי יש חשש שיתעוררו שאלות המצריכות שיקול דעת והמלווה עשוי לעזור בזה. [נעי' מקורות להלן בזה לענין ליווי יולדת לביה"ח. ובדרך זה כתבו הארחות שבת (פ"כ אות כח)].

נסיעה לבית חולים מרוחק

לכתחלה יש לנסוע לבית החולים הקרוב, כאשר אין הבדל ברמה הרפואית בין בתי החולים השונים, אך אם החולה מרגיש שיטפלו בו יותר טוב בבית החולים הנמצא במיקו מרוחק, או שבית החולים היותר רחוק טוב יותר מבחינה רפואית, מותר להסיעה את החולה לבית החולים הרחוק, אפילו אם ניתן להגיע לבית החולים הקרוב ברגל. [נשי"כ (פ"מ אות סג ופ"ב אות לח) וארחות שבת (פ"כ אות כט). ועי' עוד בזה לענין ליווי יולדת לביה"ח].

קרא להצלה והלפה הסכנה

חולה שיש בו סכנה או יולדת שצמצלו לרופא או לתומכת לידה (כשיש משום "ייתובי דעתא" של היולדת) וכדומה, ובנתיים החולה יצא מסכנה או פסקו צירי היולדת, אסור לצמצל לרופא או לעבור אפילו על איסור דרבנן כדי למנוע ממנו חילול שבת, מכיון שאותו רופא מחלל את השבת בהיתר וכוונתו להצלת נפש וע"כ אין הוא עושה שום איסור. [הגרשז"א זצ"ל (משמט אברהם סי' שלה ססיק א), השבט הלוי (ח"ח סי' קצג אות ב) והגר"ק זצ"ל (חוט שני ח"ד על סי' שכן ימי קצה סוף אות כד)]. ומו"מ אם נמצא נכרי במקום יש לבקש ממנו שידועי לרופא או למילדת וכדומה שלא יבואו. [הגרשז"א זצ"ל (שס)]. אולם אם צמצל לרופא או לחברת הצלה הפועלים בקביעות להצלת נפשות, צריך לטלפן אליהם ולהודיע שאין צורך בהם, שלא יהיה מכשילים לעתיד לבוא. [הגר"ק זצ"ל (שס). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ב'].

קרא להצלה בטעות

אם קרא לרופא בטעות (כגון שלחץ בטעות על לחצן מצוקה) עליו להודיע לו תיכף שהקריאה היתה בטעות ע"מ למנוע חילול שבת בחינם. [נעי' בדברי הגר"י זילברשטיין שליט"א (שבת לישראל עמ' שצג) ובמשי"כ בשמעתא עמיקתא גליון ב'].

התברר שהחולה לא היה חי

מי שחילל שבת מפני פיקוח נפש, עשה מצוה ואינו צריך כפרה כלל. [מ"ב (סי' שלד ס"ק ענא)]. ואפילו אם הוברר הדבר שכבר הנצרץ היה מת. [שבות יעקב (ח"א סי' יג ד"ה ומה ששאל השואל) ע"פ השו"ע (סי' שכן סעי' טו). ועי' בחו"י (סי' רלו מובא בשער"ת סי' שלד אות ב). דעת הגרשז"א זצ"ל (ששי"כ פ"ב הגה כ) דכיון שאמרה התורה וחי בהם מסתבר דכל מה שעשה בשביל להציל אפילו נתברר שטעה אי"צ כפרה].

טלטול אביזרי שמירה בשעת חירום

נשיאת כלי הגנה לצורך שמירה (איסור מוקצה)

רובה או אקדח דינם ככלי שמלאכתו להיתר, כי הם עומדים בעיקר להטלת אימה ופחד. [הגרשז"א זצ"ל (מאור השבת ח"א עמ' תקב אות ח). וכן נקט הדברי יציב (או"ח סי' קמח סוף אות ג) היכן דרוב הנושאים הנשק אינו אלא כדי להטיל אימה, ואדרבה אסור לפעול בהם. אא"כ נושאים אותו כדי לפעול בו בעת הצורך, הוי כלי שמלאכתו לאיסור גרידא. וז"ל שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור [הגרשז"א זצ"ל (שלמי יהודה פי"ד אות טו והנה גה)], ומו"מ כשמשתמש בו לשמירה כצורך גופו הוא ושרי לטלטלו. [דברי יציב (שם) ע"פ הגר"י (סי' שח אות יט) שכת' דמותר לטלטל תפילין לצורך גופו, דהיינו כגון לשמרו מן המזיקין. וכ"כ במ"ב (שם ס"ק כד). וכן הביאו בארחות שבת (פ"יט) אות סב והנה פז]].

יציאה בהם במקום שאין עירוב (איסור היצאה)
היצאה עם כלי הגנה מרה"י לרה"י חייב חטאת (אא"כ מוציאו משום חשש סכנה). [נשו"ע (סי' שא ע"ז)]. וז"ל שכל זה לסתם בנ"א אבל לבעלי מלחמה הם בכלל מלבוש (אלא שלא ישאנו בידיו). [נרד"ק (אות טא). אולם בקובץ תשובות (ח"ג סי' טא) דחה דבריו. ועי' בדברי יציב (שם אותיות ז ו ח-), בחלקת יעקב (או"ח סי' צו), באו דבריו (ח"א סי' ע), ובמשי"כ בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון רי"ז]. ומו"מ במקום שצריך לטלטל אקדח וכדומה לשמור עצמו או אחרים מסכנה, מותר לטלטלו בכל אופן כי פקו"נ דוחה שבת אף במלאכה דאוי.

תפילה

חובת תפלה בשעת צרה

בזמן צרה חובת תפלה הינה מהתורה לכל הדעות. [נהנה דעת הרמב"ם (ספח"מ עשה ה, והל' תפילה פי"א ה"יא) שמ"י מה"י"ת להתפלל בכל יום ולמד כן מהפס' (שמות כ"ג) "ועבדתם את ה'", עני"ש. אולם דעת הרמב"ן (השגות עשה ה) שהחובב להתפלל בכל יום הוא דרבנן. וכת' המ"א (סי' קו ס"ק ב) בשם הסמ"ק שבעת צרה ודאי הוא מה"י. ויעיניו ברמב"ן (שם) שכת' שאם נאמר שהפס' ועבדתם את ה' מדבר על תפילה אולי תהיה הדרשה שמצוה לעת צרה שנאמין שהוא ית' ויתעלה שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפילה וזעקה, ע"כ. והחנינד' (סוף מצוה תלג) כת' בשם הרמב"ן שמי שצר לו ולא קרא אל ה' להושיעו, ביטל עשה זה, ע"כ. ועי' בערוה"ש (סי' פט אותיות ד-ה). ומו"מ אף להרמב"ם נוסח התפילה וזמניה הם מדרבנן עני"ש ברמב"ם (מצוה ו) וכן בפעם א' ביום מה"י סג, עי' אבודרהם (ריש שער ב)].

אמירת תהילים בשבת

אע"פ שאין צוהקים ולא מתריעין בשבת על שום צרה חוץ מצרת המזונות שצועקים עליה בשבת באמירת עננו בתפלה. [נשו"ע (סי' רפח סעי' ט וסי' תקעו סעי' ו) ומ"ב (שם). ועני"ש במ"ב שמפני צרת מזונות אף מתעניין בחול. ומ"מ כת' השי"ע (שם) שצרת המזונות היינו כשהולו שחוללו דברים של סחורה שרוב חי' אנשי אותה העיר מהם, ונתמעט הממשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה]. מ"מ בשעת מלחמה מותר לומר תהילים אף בשבת. [ארחות רבנו (ח"א עמ' קכד) בשם בעל הקהלות יעקב זצ"ל].

הפסק בתפלה

להפסיק תפלתו על מנת להיכנס למרחב מוגן

אם נשמעת אזעקה, ונמצא באמצע תפלת י"ח, עליו להפסיק בהליכה וללכת למקום מוגן, ואם יש צורך בדבר רשאי להפסיק אף בדבור. וימשיך תפלתו במקום המוגן. [נעי' בברכות (ל:). דתנן דאפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק (בדבור) תפלתו (אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו). וכן פסק בשו"ע (סי' קד סעי' ג), ופירשו הרמב"ם (פירוש המשניות שם) והר"ע"ב (שם) דדוקא נחש שרוב פעמים אינו נושך אינו פוסק אבל עקרב פוסק. וצ"ע דהרי לא הולכין בפק"נ אחר כמבואר השו"ע (סי' שכט סעי' ב). שו"מ בבנין ציון (סי' קלו ד"ה והנה כל) שביאר דהא דקו"י"ל דאין הולכין בפק"נ אחר הרוב היינו דוקא כשיש ודאי סכ"נ לפנינו, כגון בנפל עליו הגל שאז חוששין אפילו למיעוטא דמיעוטא, אבל בשעתה אין כאן פק"נ רק שיש לחוש לסכנה הבאה בזה אולינן בתר רובא. ועיני' בקובץ שיעורים (פסחים אות לב) שכתב ליישב מהא דנחש כרוך דכיון דרובן אין ממתין הוי כלא שכיח הויקא וממילא יש לסמוך אהא דשלוחי מצוה אינן ניוקין. וכדבריו נקט הגרשז"א זצ"ל (ששי"כ פל"ט הגה ד). ובנ"ד יו"ל דחשיב שכיתה הויקא דלא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניוקין כמבואר בפסחים (ח-). n: דאם אנשים לא יכלו לחדרים המוגנים ודאי שאנשים פעילים למות (ר"ל). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א].

להפסיק תלמודו

אם נשמעת אזעקה כשעוסק בתלמודו עליו להפסיק על מנת ללכת למקום מוגן, וימשיך ללמוד שם. [נאע"פ שכת' בקובץ שיעורים (כתובות אות רעז) בענין תלמוד תורה דאף היכן דשכיח הויקא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניוקין, מ"מ דעת הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ח הגה 16) דלדידן שאין הכוונה טהורה כ"כ אין לסמוך על זה].

תענית ופרישות

להתענות

כשם שמתענים ומתריעים על הגשמים כך היו מתענים על שאר הצרות, כגון כותים שבאו לערוך מלחמה עם ישראל. [שו"ע (סי' תקעו סעי' א)]. וקביעת תענית זה תלוי לפי המקום והזמן. ומ"מ מי שבכלל הסכנה אינו רשאי לצום שלא יחלש, אלא יקבל עליו להתענות כך וכך תעניות לכשינצלו. [נשו"ע (סי' תקעא סעי' ג)].

פרישות

י"א שיש חובת פרישה בשעת מלחמה. ויש מקילין, וכן הלכה [נעי' ברמ"א (סי' רמ סעי' יב) שכת' שיש חובת פרישה בעת צרה. וכת' הא"ר (אות כ) בשם שכנה"ג (הגה"ט אות ד) שגוזרים תענית דוקא על צרות דומיא דרעב כגון על הירקון ועל השדפון והמזונות, אבל בשאר צרות כגון דבר וחרב בר מינן וכיוצא"ב מותר. ועני"ש שהביא שיש חולקים, אולם משמע מדבריו דס"ל שכן העיקר להלכה. ובשעה"צ (סי' תקעד אות ח) משמע דלא ס"ל כהכ"נ, ומ"מ יש בזה משום מדת חסידות. והכל לפי המקום והזמן. ועי' בהערה. [נעי' בשעה"צ שם שכת' דיו"ל מ"מ אין זה אלא ממדת חסידות. ויעיני' בצ"א (חיי"ג סי' כא) שהאריך בזה וכת' לענין שעת מלחמה שאין לאסור. ועי' בשע"ת (סי' תקעד) בשם הטי"ז בספרו דברי דוד (פר' מקץ) שמבואר דאף למחמירים אין לאסור במקום חשש מכשול ויצרו תוקפן או צורך פו"ר. ועי' עוד בא"א מבוטשאטש (סי' רמ) ובבירור הלכה (סי' תקעד)].

שבת

חילול שבת על מנת להיכנס למרחב מוגן

אם נשמעת אזעקה בשבת קודש, ולצורך ההגעה למקום מוגן יש צורך בחילול שבת, הדבר מותר על מנת למנוע סכנה, ואם אפשר לעשות על ידי שינוי ללא עיכוב יעשה כן. [נעי' במנחת שלמה (תנ"י ס' לו אות ב ד"ה ולענין) שכת' שכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה הרי זה חשיב כספק פקוח נפש וקרינן ביה ככה"ג וחי בהם ולא שימות בהם. והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ק"י. שו"ר מכתב מהחזו"א (בנס להתנסות להגר"י זילברשטיין סי' י) ותשובות וכתבי סי' מה) בזמן מלחמת העולם השניה שכתב עבור תושבי העיר פ"ג, דיח להחשיב צורך הפעלת האזעקה בשבת לסכ"כ, אך יש להזהר ממלאכה דא' בכל מאי דאפשר כיון שסוף סוף אין כאן שאלת נפשות לפנינו, ואף שאין הולכין אחר הרוב בפ"נ, מ"מ בדברים רחוקים הרבה אין דנין כפ"נ ותלוי כפי מדת הבטחון, ובמלאכות דרבנן אין להחמיר כלל, אלא דלענין הוראה לרבים יש להורות בזה כד"ן פ"ג, והמחמיר במלאכות דאוי אינו רשאי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים האזעקה, ע"כ. אולם בהא דהחזו"א כששמעו קול רעש בשמים חשו שמא זהו מטוס הבא להפגין וע"כ האזעקה לא היתה מדויקת. אולם בזמננו האזעקה היא מחמת ידיעה ברורה שגורו טילים העלולים ליפול בשטח מאוכלס וע"כ יש להחשיב הדבר כסכנה. וע"כ מכתב הנ"ל הורה הגר"י זילברשטיין שליט"א (נס להתנסות שם) דמותר לטלפן בשבת בשעת אזעקה עכ"פ בשינוי כדי לעורר אדם וקן כבד שמיעה (הוראה זו היתה במלחמת המפרץ)].

